

ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА О ИНДИВИДУАЛИЗОВАНОЈ НАСТАВИ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

Драгана Радивојевић
Драгана Стајић
Слађана Арсенић

Сажетак: Један од основних задатака наставе природе и друштва је да повећа активност ученика и његује њихову индивидуалност. Индивидуализована настава омогућује да ученик буде у центру наставног рада са могућношћу флексибилног усвајања наставних садржаја. Циљ истраживања јесте анализа примјене индивидуализоване наставе у погледу бољег и свеобухватнијег усвајања садржаја у настави природе и друштва код дјецe млађег школског узраста, а на основу прегледа истраживања о датој проблематици. С тим у вези анализирана су 33 релевантна рада. Коришћена је дескриптивна метода и мета-анализа на нивоу теоријске анализе и уопштавања. Из анализираних радова очљиво је да наставници и ученици позитивно реагују на наставу различитих нивоа сложености као вида индивидуализоване наставе, те да она као таква подстиче самосталност у раду и повећава мотивацију ученика.

Кључне ријечи: индивидуализација, настава различитих нивоа сложености, природа и друштво.

УВОД

Стално унапређивање разредне наставе, у оквиру ње и наставе природе и друштва, има за циљ да допринесе што ефикаснијем и бољем остваривању задатака васпитања и образовања.

Неке од могућности иновирања и интензивирања наставе природе и друштва које наводи ауторка Радивојевић (Radivojević, 2014), између осталог, су: проблемска настава, програмирана настава, учење путем откривања или хеуристичка настава, егземпларна настава, тимска настава, метода сценске комуникације, рад са наставним листићима, амбијентално учење и друге. Примјеном индивидуализоване наставе уважавају се индивидуалне разлике ученика, повећава се мисаоно ангажовање што доприноси превазилажењу слабости традиционалне предметно-часовне наставе.

Индивидуализација наставе примјеном задатака на три и више нивоа сложености представља један од ефикаснијих облика индивидуализације јер се њиме наставни процес прилагођава особинама групе или појединца (Радивојевић, 2014). У овој настави ученици уче како се учи, уче да истражују и критички мисле, самостално користе различите изворе знања и преузимају одговорност за сопствени успјех. Она уважава дјечју урођену радозналост, жељу за сазнавањем, откривањем и упознавањем себе, своје околине, појава и процеса који се у природи и друштву дешавају. Истраживања су показала да ученици који претежно уче у условима индивидуализоване наставе, каква је и настава различитих нивоа сложености, показују већу флуентност у изражавању, флексибилност у расправама, оригиналност у приступу проблемима и инвентивност у свакодневним активностима (Голубовић-Илић, 2008).

Циљ овог рада је да кроз теоријски осврт на тему и преглед досадашњих истраживања дамо ширу слику индивидуализоване наставе, наставе са различитим нивоима сложености као и да прикажемо значај индивидуализоване наставе у васпитно-образовном процесу.

ТЕОРИЈСКИ ДИО

Настава различитих нивоа сложеност или како је другачије у литератури називају, настава различитих нивоа тежине, потиче од рефомистичких идеја учитељице Хелен Пархерст у Далтону (САД) у првој половини прошлог вијека. Суштину примјене овог иновативног модела представља индивидуалан рад ученика на задацима одређеног нивоа сложености (тежине).

Савремена методика наставе природе и друштва, поред традиционалне наставе и традиционалних наставних метода, посебно истиче програмирану наставу као и наставу са различитим нивоом сложености која омогућава активност свих ученика у свим етапама наставног процеса, а на тај начин и њихово самообразовање и самоконтролу (Ћигчић, 2006).

Настава различитих нивоа сложености (најчешће се изводи на три нивоа) један је од видова индивидуализације наставе природе и друштва и подразумева сљедеће активности:

- Идентификовање наставних садржаја погодних за обраду, понављање, вјежбање или провјеравање на три нивоа сложености;
- Утврђивање нивоа и структуре знања појединих ученика;
- Израду (припрему) задатака у три варијанте, према нивоима сложености;
- Извођење наставе и
- Верификацију наставног рада (Банђур, 2007).

Ова настава се заснива на претпоставци да у разреду постоји нормална дистрибуција способности и других индивидуалних потреба ученика у коме је 25% напросјечних, 25% исподпросјечних и око 50% просјечних. Задаци се диференцирају за те три категорије. Ученици се дијеле на три групе са којима наставник ради наизмјенично, директно и индиректно (разговор и тихо занимање) (Вилотијевић, М., Вилотијевић, Н., 2016).

Према Голубовић-Илић (2008) задаци по нивоима су структурисани, осмишљени и формулисани тако да њихово успјешно рјешавање захтјева знања одређеног нивоа, односно квалитета:

- Ниво обавјештености, именована, препознавања;
- Ниво разумјевања и
- Ниво примјене.

У пракси постоје три начина примјене задатака различитих нивоа сложености—

- ПРВИ, када се ученици самостално (по слободном избору) одређују за задатке једног од могућих нивоа сложености. За успјешну примјену овог начина, неопходно је да ученици буду довољно самокритични и да имају развијену способност самопроцјене својих знања и могућности јер би се у противном могли одредити за себи сувише једноставне или пак, сувише тешке задатке и тако створити нереалну слику о себи, доживјети неуспјех и сл.;
- ДРУГИ, када наставник унапријед одређује и врши расподјелу задатака одређеног нивоа сложености појединим ученицима у зависности од њихових претходних знања и могућности. Други начин захтјева од наставника детаљно, свестрано и објективно познавање индивидуалних карактеристика свих ученика, као и посебну пажњу и оспособљеност током припремања задатака за поједине категорије, односно групе ученика.
- ТРЕЋИ, када сваки ученик започиње индивидуалан рад са најједноставнијим задацима (најнижи ниво знања) и наставља до оног нивоа до ког му његова знања и способности то омогућавају. Трећи начин је мање економичан у односу на претходна два, јер захтјева више

времена приликом реализације, али се њиме превазилазе недостаци: нема опасности да ученици прецјене или подцјене своје могућности, а наставник добија још објективнију и реалнију „слику“ о знањима, способностима и могућностима својих ученика. (исто).

Ток часа при реализацији наставе са више нивоа сложености можемо подијелити према фазама и етапама. Припремна етапа је условљена програмским садржајима, материјално–техничким могућностима школе, способностима наставника и увјежбаности ученика. Сам ток часа је динамичан, при чему је наставник организатор, водитељ и евалуатор, док ученици сами проналазе одговоре на питања који одговарају нивоу и структури њиховог знања, те њихове когнитивне активности постају разноврсније и продуктивније.

Структура часа наставе различитих нивоа сложености чине сљедеће повезане етапекораци рада:

1. Припремне активности
2. Заједничке уводне наставне активности
3. Интерактивни тандемски и групни рад
4. Кооперативно вредновање одговора и рјешења
5. Завршне заједничке активности (Ђурчић, 2006, 81.)

Критеријуме вриједновања треба прилагодити наставним садржајима, искуству ученика и условима под којима се настава изводи. Вриједнују се резултати у усвајању програмских садржаја, активност ученика и његов однос према раду. Наставник на основу тога врши превођење ученика на виши ниво, задржава на истом или враћа на нижи.

Настава различитих нивоа сложености уважава и подстиче разне интересне активности, жеље и потребе ученика тако што: активира све интелектуалне капацитете ученика; развија критичко и стваралачко мишљење, омогућује ученицима да се укључе у планирање свог рада, као и избора облика и видова учења који ће дати најбоље резултате; доприноси ефикаснијем учењу употребом различитих извора знања, развија критичност, оригиналност и стваралаштво.

У настави природе и друштва могу се, на три и више нивоа сложености обрадити, на примјер, сљедеће наставне јединице: оријентација у времену, година и мјесеци у години, дијелови биљке, загријевање, јесен, зима, прољеће, љето, текуће и стајаће воде, привреда и гране привреде, пољопривреда, обиљежја животиња, мјењање биљке током године, постанак Земље, чулни органи, чување здравља, важнија језера и друге.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је преглед доступне литературе и научних радова из области дидактике, методике природе и друштва који говоре о иновативним моделима учења, индивидуализованој настави са посебним нагласком на наставу различитих нивоа сложености у настави природе и друштва.

Циљ истраживања јесте анализа примјене индивидуализоване наставе у погледу бољег и свеобухватнијег усвајања садржаја у настави природе и друштва код дјецe млађег школског узраста, на основу прегледа истраживања о датој проблематици.

Да би се остварио постављени циљ било је потребно пронаћи велики број научних радова који су компатибилни са наведеном темом и релевантни да се њихови закључци узму у обзир.

Примјењена је дескриптивна метода и мета-анализа првенствено на нивоу теоријске анализе и уопштавања. За преглед истраживања кориштени су: Гугл Академик (Google Akademik), Прегледани су радови објављени у периоду од 2010. године у научним часописима као што су: *Бијељински методички часопис*; *Едука (Educa)*; *Иновације у настави*; *International Journal of Instruction*; *Journal of Educational Psychology*; *Journal of Baltic Science Education*; *Journal of Research in Science Teaching EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*; *Journal of Teaching and Education*; *Journal of Science Teacher Education*; *Metodički obzori*; *Нова школа*; *Норма*; *Образовна технологија*; *The International Journal of Educational Researches*; *Узданица*; *Croatian Journal of Education*; *Напредак*; *Procedia - Social and Behavioral Sciences*; *Edukacija Humanistyczna*.

Кључне ријечи на основу којих је вршено претраживање су: диференцирана настава, индивидуализација наставе, иновације, исходи учења, мишљења ученика, модели учења, мотивација ученика, настава природе и друштва, настава различитих нивоа сложености, настава на три и више нивоа сложености, ставови и мишљења наставника и сл. Током претраге литературе издвајани су само радови који одговарају задатом циљу истраживања.

РЕЗУЛТАТИ

Како бисмо добили јаснију слику покушали смо да кроз преглед радова који су се бавили индивидуализованом наставом, наставом са различитим нивоом сложености у настави природе и друштва, сагледамо њихову суштину и значај. У даљем тексту издвојићемо неке од радова који су обрађивали наведену тематику.

Табела 1

Аутори истраживања	Узорак испитаника	Циљ истраживања	Резултати истраживања
Вуловић Егерић, 2010.	100 учитеља	Утврдити мотивисаности и заинтересованости учитеља за извођење диференциране наставе.	Учитељи своју наставу прилагођавају већини ученика и упознати су са суштином извођења диференциране наставе, дјелимично су у могућности да је изводе у смислу материјално-техничке опремљености али нису задовољни са знањем које су стекли на факултету.
Голубовић-Илић, 2011.	213 ученика	Утврдити трајност знања ученика о садржајима из области неживе природе.	Ученици су показали различите нивое знања. Најдоминантније језнање на нивоу препознавања, именовања и репродукције, док су знања на нивоу размјевања, критичке и стваралачке трансформације, са могућношћу примјене наученог у свакодневним ситуацијама, јако ријетка и фрагментарна.
Јапунца-Милисављевић, Ђурић-Здравковић, 2012.	30 ученика	Утврдити ниво усвојености садржаја наставног предмета Природа и друштво путем наставе различитих нивоа сложености.	Показало се да дјеца лакше усвајају наставно градиво путем овог начина усвајања.

Robinson, Maldonado, Whaley, 2014.	9 учитеља	Испитати ставове учитеља разредне наставе о примјени диференциране наставе у разреду.	Учитељи су препознали како је диференцирана настава есенцијална за успјех ученика у разреду.
Кисин, 2014.	-	Испитати начине рјешавања проблема постојања ученика различитог нивоа знања у оквиру истог одјељења	Наглашено је како различите ниове знања треба третирати са различитим стратегијама поучавања како би се постигао што бољи успјех.
Suduc, Bizoι, Gorghiu, 2015.	262 ученика	Организовање, спровођење и сагледавање успјешности примјене стратегија истраживачког учења међу ученицима основношколског узраста у Румунији.	Како би ученици завољели теме из науке, важно је да их разумију и активно истражују те да научено примјењују у свакодневни, а да бисмо то постигли, садржаје треба прилагодити ученицима и њиховим потребама.
Цекић-Јовановић 2015.	80 ученика	Утврдити ученичка мишљења о примјени иновација у настави, тј. мултимедијалних садржаја у оквиру образовно-рачунарског софтвера у настави природе и друштва.	Потврђено је да поменути начин рада доприноси повећању квалитета знања ученика (посебно када су у питању ниво препознавања, репродукције и практичне примене), да га ученици врло позитивно прихватају.
Голубовић-Илић, 2015.	240 ученика 60 учитеља	Утврдити могућност оспособљавања ученика за самостални истраживачки рад у настави природе и друштва и ефекте примјене лабораторијско-експерименталне методе при обради садржаја поменутог предмета.	Поменути начини рада доприносе повећању квалитета знања ученика, позитивно утичу на трајност знања ученика и да ученици врло позитивно прихватају, а одговори учитеља указују на то да они познају значај и предности примјене истраживачког приступа и лабораторијско-експерименталне методе али су свјесни колико је припрема и организација таквих часова захтјеван и сложен посао.
Летина, 2016.	118 учитеља	Испитати учесталост примјене активних облика учења, односно утврдити најчешће и најрјеђе примјењиване стратегије учења у настави природе и друштва.	Стратегије активног учења у настави природе и друштва су само дјеломично заступљене, ријетки су активни облици учења уз примјену савремене технологије.
Цекић-Јовановић, 2016.	135 ученика	Испитати квалитет и трајности знања ученика трећег разреда основне школе из предмета Природа и	Квалитет знања је на нивоу препознавања и репродукције. С друге стране, квалитетна знања, разумјевање, критичке и стваралачке трансформације и практична примјена стечених знања у новим и другачијим ситуацијама јако су

		друштво и међусобну повезаности и условљеност квалитета наставе и квалитета знања ученика.	ријетка, те су у том контексту неопходне извјесне промјене у функцији побољшања квалитета наставе
Стевановић, 2016.	62 наставника	Рад разматра питање ефективности наставе кроз примјену школских задатака различитог нивоа сложености у односу на мисаону активност ученика.	Наставници су свјесни важности примјене задатака вишег нивоа мисаоне активације, али је уочено да и даље највише примењују задатке репродуктивног типа. Као разлог за недовољну примену задатака другог и трећег нивоа наставници виде недовољне способности ученика, организационе факторе и недостатак помоћи и подршке, док себе виде као довољно компетентне и мотивисане.
Ковачевић, 2017.	156 ученика	Испитивање заступљености, квалитета и природе самосталног рада дјецe од пет до десет година у области упознавања и разумјевања свијета и наставе природе и друштва	Недовољно је активности које на адекватан начин могу подржати оспособљавање дјецe и ученика за самостални рад и учење, да заступљеност активности које карактерише виши степен самосталности децe и ученика у учењу са сваким старијим узрастом опада и да природа самосталних активности дјецe и ученика није примјерена природи садржаја учења.
Новковић- Цветковић, 2017.	300 наставника	Утврдити ниво информисаности наставника о обиљежјима и вриједностима појединих иновативних модела рада у настави.	Испитаници немају исти ниво информисаности о дидактичким обиљежјима и вриједностима појединих иновативних модела рада у настави. Наставници су најбоље информисани о дидактичким обиљежјима и вриједностима индивидуализоване наставе.
Ковачевић, Грмуша, 2017.	-	Анализирати садржај уџбеника природе и друштва сагледати могућности примјене иновативних модела наставе, односно утврдити у којој мјери су наставни садржаји природе и друштва за 5. разред погодни за примјену иновативних модела.	Наставни садржаји природе и друштва у одређеној мјери могу бити погодни за примјену развијајуће, искуствене и пројектне наставе то подразумева стварање одређених предуслова за њихову примјену (иновирање наставних садржаја, редефинисање наставних тема и наставних јединица, те стављање акцента на стваралаштво ученика.
Радивојевић, 2017.	125 ученика	Испитати искуства и мишљења ученика (корисника софтверског облика индивидуализације) о примијењеном моделу и ефектима таквог начина рада у настави познавања природе.	Ученици имају позитивне позитивна искуства и мишљења о примијењеном моделу и да га радо прихватају као модел учења. Изнесени ставови већине ученика који су учили путем софтверског облика индивидуализације јасно указују на њихово одобравање и прихватање примијењеног модела учења, посебно истицањем

			значаја сталне повратне информације и могућношћу избора питања.
Радивојевић, 2018.	53 учитеља	Испитати ставове просвјетних радника о начину приказа наставне подтеме Култивисана станишта и животне заједнице и могућој реализацији интерпретираних садржаја кроз софтверски облик индивидуализације.	Просвјетни радници имају позитивне ставове о софтверском облику индивидуализације и прихватају га као ефикасан модел учења у настави познавања природе. Посебно су истакнуте вриједности креираног модела софтверског облика индивидуализације као што су: прилагођеност узрасту, компатибилност са захтјевима наставног програма и исходима учења, одмјереност информација у логичком структурисању садржаја, мултимедијална структура садржаја и стална повратна информација што повећава мотивацију и доприноси квалитетнијем знању.
Бенко, Лоргер, Прскало, 2018.	90 учитеља	Идентификовати и практично интерпретирати латентну структуру фактора који описују појам индивидуализације у примарном образовању.	Учитељи познају појам индивидуализације рада, а најважнији фактори који утичу на индивидуализацију рада јесу: фактори хомогенизованих одјељења и диференцираних задатака, фактор доступности простора за вјежбање и фактор материјалних услова рада
Ђурчић, Милинковић, Радивојевић 2018	250 ученика	Испитивање и експериментална провера ефеката примене софтверског облика интеграције и индивидуализације знања из природе и друштва и математике и њен утицај на квалитет знања у односу на традиционалну наставу	Софтверски облик интеграције и индивидуализације доприноси ефикаснијем и лакшем стицању знања, подизању квалитета и квантитета знања ученика и повећању интересовања за изучавање садржаја у настави природе и друштва и математике и као такав указује на пожељан модел наставе и учења.
De Graaf Arjan, Westbroek, Janssen, 2019.	5 учитеља	Подстакнути и подржати учитеље у редизајнирају, диференцирању и примјени тако организованих наставних јединица и часова у разреду.	Примјеном диференцијације у настави дошло је до бољих резултата како у учењу и разумјевању тако и у примјени научног, због тога учитељи ће сада радије примјењивати диференцирани вид наставе.
Lejzerowicz, Galbarczyk, 2018.	110 учитеља	Анализирају питања индивидуализације у образовању и одгоју те проводи ли се тај процес у вртићима и основним школама	Индивидуализација наставе и одгоја се не проводи у вртићима и школама у довољној мјери али како су учитељи свјесни значаја индивидуализације у наставном процесу, покушавају увести елементе за индивидуализацију.
Перковић, 2018.	107 учитеља	Утврдити: ниво знања учитеља разредне наставе о браин-басед леарнинг	Учитељи имају задовољавајући ниво знања о ББЛ методи и поступцима учења, али је упркос томе само понекад користе у настави природе и друштва.

		методи и поступцима учења; увјерења учитеља о примјени браин-басед леарнинг методе и поступака учења у настави природе и друштва	
Филко, 2018.	123 учитеља	Утврдити мишљење учитеља разредне наставе о примјени иновација у виду дигиталних медија у настави природе и друштва.	Учитељи разредне наставе уопштено имају позитиван став о примјени дигиталних медија као вида иновација у настави природе и друштва.
Јерковић, 2019.	150 ученика	Теоријским проучавањем се сагледало развијање и операционализација дидактичких основа индивидуално планиране наставе, а експериментално-акционим истраживањем утврдили образовно-васпитни ефекти индивидуално планиране наставе.	Примјеном индивидуално-планиране наставе, ученици су показали статистички значајно боље образовно-васпитне резултате у односу на своје иницијално стање и ученике контролне групе
Шејтанић, 2019.	590 ученика 315 наставника 14 директора	Утврдити и испитати ставове, процјене и мишљење ученика, наставника и директора о присуству иновативних система и модела у реализацији процеса подучавања.	Иновативна настава је присутна у реализацији процеса подучавања, али ипак постоји разлика у процјени њене присутности, значаја и ефеката примјене од стране ученика, наставника и директора.
Мирошевић- Кудек, Решетар, 2019.	237 учитеља разредне наставе 173 учитеља предметне наставе	Утврдити разлике међу учитељима од првог до петог и од петог до осмог разреда у стратегијама подршке које примјењују за успјешно индивидуализирано поучавање.	Учитељи од првог до четвртог разреда више, измјењују и индивидуализују различите наставне методе, посупке и облике рада с ученицима те се више користе савременим облицима у настави у односу на учитеље предметне наставе.
Бахат, Лукша, 2019.	116 учитеља разредне наставе	Процјенити у којој мјери учитељи разредне наставе примјењују стратегије активног учења и поучавања у настави природе и друштва.	Најчешће је кориштена стратегија директног поучавања, а најрјеђа активног учења уз примјену савремене информацијско-комуникацијске технологије.
Видас, 2020.	24 учитеља	Испитати одгојно-образовну праксу учитеља у реализацији истраживачког приступа у	Учитељи разредне наставе су упознати с појмом истраживачког приступа те су мотивисани за провођење истраживачког приступа у настави природе и друштва.

		настави природе и друштва.	
Јовановић, 2020.	550 ученика и 160 наставника	Утврдити ставове наставника и ученика о томе да ли основношколску наставну праксу карактерише индивидуализација наставне комуникације.	Иако основу успјешне индивидуализације наставе чини индивидуализација наставне комуникације истраживање је показало слаб ниво индивидуализације. То говори да је у тој области потребна значајна педагошко-дидактичка интервенција и оснаживање свих актера наставног процеса.
Кашај, 2020.	107 студената, будућих учитеља	Утврдити компетенције (знања, вјештине и ставове) будућих учитеља, студената завршних година учитељског студија, на Учитељском факултету Свеучилишта у Загребу, за примјену ИКТа у настави природе и друштва.	Резултати истраживања показали су да учитељи с мање радног стажа (до 10 година) чешће имплементирају ИКТ у наставни процес.
Гајић, Вучинић, Вучетић, Гајић, Докић. 2020.	40 просвјетних радника	Испитати колико често како и на који начин просвјетни радници примењују наставне облике на часовима природе и друштва, као и које су им потешкоће приликом њихове примјене у пракси.	Велики недостатак за реализацију наставних облика рада су наставна средства; иако је фронтални облик рада најзаступљенији што нам показује и традиционални приступ школи и учењу, интеракција у примени фронталног облика рада показује да школа полако напредује.
Грегурек, 2021.	110 наставника	Испитати колико често наставници користе изворну стварност у настави, сматрају ли да изворна стварност побољшава квалитету наставе и чини је занимљивијом те шта користе од изворне стварности у настави природе и друштва.	Наставници сматрају да је коришћење изворне стварности пожељно и да позитивно утиче на квалитет наставе. Наставници који имају више од 15 година радног стажа чешће користе изворну стварност од наставника који имају мање од 15 година радног стажа.
Селимовић, 2021.	63 учитеља	Истражити упознатост и заступљеност истраживачког приступа у настави природе и друштва у нижим разредима основне школе.	Према резултатима највећи број учитеља, њих 28 (44,44%) овакав облик рада користи једном до два пута мјесечно.
Мажар, 2022.	103 учитеља	Утврдити којим садржајима, методама, облицима и медијима у настави природе и друштва је могуће потакнути	Могуће је потакнути значајну повезаност с природом ученика нижих разреда основне школе и то са садржајима који су обогаћени илустрацијама, демонстративним методама, као и индивидуалном облику наставе.

Истраживања приказана у табели вршена су од 2010. до 2022.године. Поред аутора и године вршења истраживања приказани су циљеви и резултати истраживања. Обухваћена су како мала истраживања од 5 испитаника, тако и нешто већа истраживања која су бројала и до 919 испитаника. Узорак испитаника у већини радова су сачињавали учитељи, ученици, а у нешто мањој мјери директори, наставници и просвјетни радници.

ДИСКУСИЈА

Суштина индивидуализоване наставе јесте да је то настава која подразумјева различите дидактичко-методичке поступке прилагођене индивидуалним потребама, могућностима, знањем сваког ученика, тако да у потпуности утиче на његово учење и развој. Свакако, поред теоријских утемељења која су потврдила позитивне ефекте индивидуализоване наставе и низ истраживања из горе поменутих радова дао је позитиван допринос индивидуализацији наставе, која се са великом сигурношћу може имплементирати у наставни систем на свим нивоима школовања. Неке од могућности иновирања наставе природе и друштва које су обрађиване у литературама, између осталог, су: проблемска настава, програмирана настава, учење путем откривања или хеуристичка настава (истраживачка настава), егземпларна настава, тимска настава, настава различитих нивоа сложености и друге. Као што Радивојевић (2014) истиче сви су модели учења често међусобно повезани и у самој реализацији испреплитани као нпр. проблемска настава и учење путем откривања, настава различитих нивоа сложености и образовни рачунарски софтвери, мапе ума и образовни рачунарски софтвери и сл. Зато њихову подјелу треба прихватити условно. Колико ће неки модел бити примјенљив и ефикасан зависи од садржаја, начина његове припреме, организације, непосредне реализације и прилагођавања, а прије свега, потреба и могућности ученика као најзначајнијих субјеката у образовно васпитном систему. У настави природе и друштва свако може бити активан, односно свако може да развија своје стваралачке моћи и да их користи на прави начин, како у настави, тако и у свакодневном животу али само ако се сваком ученику приступа индивидуално. Међутим, када су у питању практични аспекти индивидуализоване наставе, настава различитих нивоа сложености је један од најфлексибилнијих наставних система у коме ученик уз помоћ наставника преузима одговорност за реализацију индивидуализованог програма.

У педагошкој литератури код нас до сада, осим истраживања Голубовић-Илић проведеног 2008 године, нема валидних студијских истраживања о ефектима примјене индивидуализације у настави природе и друштва примјеном наставе различитих нивоа сложености, а евидентно је да је настава природе и друштва веома погодна за примјену овог облика наставе, јер се заснива на занимљивим, аутентичним, очигледним и узрасту ученика приступачним садржајима, који се на различите начине могу издиференцирати и прилагодити индивидуалним карактеристикама и способностима ученика, одређеним условима рада у школи и слично. Оно што смо кроз радове који су испитивали ставове и мишљења учитеља о индивидуализованој настави уочили јесте да је највећа тешкоћа у имплементацији наставе на три и више нивоа сложености, као вида индивидуализације, велики број ученика у разреду, што често отежава наставнику диференцирање и индивидуализован приступ, па се сходно томе, препоручује комбиновање овог вида наставе са видом који наставник најчешће користи у раду са ученицима. Слабост коју такође наводе јесте недостатак „помоћне“ литературе, односно приручника, часописа, енциклопедија које би користили наставници приликом израде задатака али и ученици приликом рада са задацима различитих нивоа сложености.

Показано је како се на основу приступа које ученици примјењују у учењу може закључивати о квалитету наставе, а пошто настава различитих нивоа сложености смисаоно активира ученике, повећава њихову свјесну активност, интензивније их ангажује у односу на традиционалну, класичну наставу, развија њихову способност праћења, уочавања, упоређивања узрочно-последичног повезивања појава, процеса и односа у природи и друштву тако потврђујемо вриједности и значај примјене овог модела наставе. Потребна су даља истраживања, како емпиријска, тако и теоријска, јер крајњи циљ јесте стварање цјеловите и самосталне личности, способне да учи, дјелује и живи. Пракса указује на то да традиционални облици наставе не могу да одговоре актуелним промјенама XXI вијека. Суштинско питање данашњице јесте: Како организовати и реализовати наставу која ће омогућити квалитетан рад ученика млађег школског узраста? Значајан број истраживања указује да примјена индивидуализоване наставе, која подразумева специфичне дидактичко-методичке моделе, омогућава превазилажење неадекватне васпитно-образовне праксе.

ЗАКЉУЧАК

Садржаји наставе природе и друштва су интердисциплинарног карактера и захтијевају посебан приступ. Ниједан други наставни предмет или област у разредној настави не обухвата толику разноврсност чињеница. Наставни предмет Природа и друштво је резултат дидактичко-методичке трансформације садржаја који потичу из живе и неживе природе као и из свакодневног човјековог живота (Лазаревић и Банђур, 2001).

Из научних радова које смо обрадили можемо закључити да ученици углавном позитивно реагују и прихватају све што је ново и другачије у настави, не само природе и друштва, већ и других наставних предмета. Њихова радозналост и мотивација за рад се повећавају, спремни су за веће напоре и труд, тако да је и реално очекивати боље резултате. Индивидуализована настава, настава различитих нивоа сложености није универзална и свеобухватна методичка стратегија која ваља и треба да доминира на сваком часу, али свакако има позитиван утицај и низ предности које не треба занемаривати. Настава различитих нивоа сложености уважава и подстиче разне интересне активности, жеље и потребе ученика тако што: активира све интелектуалне капацитете ученика, развија критичко и стваралачко мишљење, омогућаје ученицима да се укључе у планирање свог рада, као и избора облика и видова учења који ће дати најбоље резултате, доприноси ефикаснијем учењу употребом различитих извора знања, развија критичност, оригиналност и стваралаштво (Радивојевић, 2014).

У јединству са осталим иновативним облицима и савременим врстама наставе, укључујући и традиционалне методе и поступке, који, правилно коришћени и усмјерени такође имају велики значај, њиховим креативним и стваралачким комбиновањем, индивидуализована настава оствариће своје вриједности и значај, али и помоћи ефикаснијем остваривању циљева и задатка наставе природе и друштва.

ЛИТЕРАТУРА

- Банђур, В. (2007). *Савремени модели рада у настави природе и друштва*. Источно Сарајево: Филозофски факултет.
- Benko, I., Lorger, M. i Prskalo, I. (2018). Individualizacija rada u primarnom obrazovanju. *Napredak*, 159 (4), 421-431.

- Bahat, A. M. i Lukša, Ž. (2019). Primjena strategija aktivnog učenja i poučavanja u nastavi prirode i društva. *Educatio biologiae*, (5), 17-29.
- Cekić-Jovanović, O. (2015). *Eikasnost primene multimidijalnih sadržaja u nastavi prirode i društva*. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Гурчић, М. (2006). *Методичка и организациона структура наставе природе и друштва*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ćurčić, M. (2006). Interactive learning in programmed teaching of natural science. *Norma*, 12(1), 117-128.
- Ćurčić, M., Milinković, D. i Radivojević, D. (2018). Educational Computer Software in the Function of Integrating and Individualization in Teaching of Mathematics and Knowledge of Nature. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 14(12), 1-15.
- De Graf, A. Westbroek & H. Janssen, F. (2018). A Practical Approach to Differentiated Instruction: How Biology Teachers Redesigned Their Genetics and Ecology Lessons. *Journal of Science Teacher Education*, 30 (1), 6-23.
- Filko, V. (2018). *Primjena digitalnih medija u nastavi Prirode i društva*. Sveučilište u Zagrebu Učiteljski Fakultet.
- Гајић, Б., Вучетић, Д., Гајић, Ј. и Докић, Ј. (2020). Познавање, примена и изазови приликом примене различитих облика рада у реализацији садржаја природе и друштва у сеоским и градским школама општине Лозница. *Бијељински методички часопис*, (8), 57-67.
- Голубовић-Илић, И. (2008). Могућности и ефекти иновирања наставе природе и друштва задацима различитих нивоа сложености. *Иновације у настави*, 21(1), 51-60.
- Голубовић-Илић, И. (2011). Квалитет и трајност знања ученика о неживој природи. *Иновације у настави*, 24(3), 86-95.
- Голубовић-Илић, И. (2015). Могућности оспособљавања ученика за самостални истраживачки рад у настави природе и друштва. Универзитет у Новом Саду Филозофски факултет.
- Gregurek, L. (2021). *Izborna stvarnost u nastavi prirode i društva*. Sveučilište u Zagrebu Učiteljski Fakultet.
- Илић, М. (2002). *Респонсибилна настава*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци.
- Јапунџа-Милисављевић, М. и Ђурић-Здравковић, А. (2015). Usvojenost sadržaja prirode i društva kod učenika s lakom intelektualnom ometenošću. *Zbornik radova*, (2), 97-104.
- Јерковић, С. Љ. (2019). Дидактичке основе и образовно -васпитни ефекти индивидуално планиране наставе. *Иновације у настави*, 32(4), 1-20.

- Jovanović, M., i Dimić, N. (2016). Individualization of teaching through the use of tasks at three levels of complexity as a model of innovation in teaching. Vranje: *Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju*, (7), 181-194.
- Јовановић, М. (2020). Индивидуализација наставне комуникације у основношколској пракси. Ниш: *Зборник радова Училишког факултета*, (14), 263-273.
- Каšај, В. (2020). *Primjena informacijsko-komunikacijske tehnologije u nastavi prirode i društva*. Sveučilište u Zagrebu Učiteljski Fakultet.
- Keys, C. W. & Bryan, L.A. (2001). Co-Constructing Inquiry-Based Science with Teachers: Essential Research for Lasting Reform. *Journal of Research in Science Teaching*. 38 (6), 631 – 645
- Кисин, С. Н. (2014). Стратегије поучавања ученика различитог нивоа знања (кроз призму методичких питања). *Иновације у настави*, 27(4), 109-118.
- Ковачевић, Б. и Грмуша, М. (2017). Могућност примјене иновативних модела наставе Природе и Друштва. *Нова школа*, 12(1), 62-75.
- Ковачевић, З. (2017). Самостални рад деце и ученика у области упознавања и разумевања света у настави природе и друштва. Универзитет у Београду Учитељски факултет.
- Лазаревић, Ж. и Банђур, В. (2001). *Методика наставе природе и друштва*. Београд: Учитељски факултет.
- Letina, A. (2016). Strategije aktivnog učenja u nastavi prirode i društva. *Školski vjesnik*, 65 (1), 1-31.
- Lejzerowicz, M., & Galbarczyk, M. (2018). Szkoła a indywidualizacja. *Edukacja Humanistyczna*, (1), 113–130.
- Mažar, S. (2015). *Nastava Prirode i društva i povezanost s prirodom učenika nižih razreda osnovne škole*. Sveučilište u Rijeci Učiteljski Fakultet.
- Minner, D., Levy, A.J., Century, J. (2010). Inquiry-Based Science Instruction: What Is It and Does It Matter? *Journal of Research in Science Teaching*, 47 (4), 474 - 496.
- Mirošević, K. J. i Rešetar, T. (2019). Razlike u primjeni strategija podrške za individualizirano poučavanje kod osnovnoškolskih učitelja. *Školski vjesnik*, 68 (1), 64-78.
- Новковић-Цветковић, Б. (2017). Иновативни модел рада у настави у функцији унапређивања наставног процеса. Врање: *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, VIII (1), 177-190.
- Perković, M. (2018). *Primjena strategija za razvoj kognitivnih sposobnosti učenika u nastavi Prirode i društva*. Sveučilište u Zagrebu Učiteljski Fakultet.
- Радивојевић, Д. (2014). Модели активног учења у диференцираној и индивидуализованој настави природе и друштва. *Нова школа*, 9(2), 91-106.
- Радивојевић, Д. (2018). Ставови просвјетних радника о софтверском облику индивидуализације у функцији учења познавања природе. *Нова школа*, 13(1), 50-62.

- Radivojević, D. (2014). Teachers' attitude in relation to difficulties in acquiring contents of geography science. *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta Prizren-Leposavić*, (8), 269-282.
- Robinson, L., Maldonado, N. & Whaley, J. (2014). *Perceptions about Implementation of Differentiated Instruction*. Institute of Education Sciences of the U.S. Department of Education. Preuzeto 6.12.2022 sa sajta: <https://eric.ed.gov/?id=ED554312>.
- Rodriguez, A. (2012). *An Analysis of Elementary School Teachers' Knowledge and Use of Differentiated Instruction*. Bourbonnais: Olivet Nazarene University. Preuzeto 6.12.2022. sa sajta https://digitalcommons.olivet.edu/edd_diss/39.
- Selimović, M. (2021). *Istraživački pristup u nastavi prirode i društva*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Stojanović, S. (2008). Determinates of students' attitudes and possibilities of their participation in schools. *Inovacije u nastavi*, 21(1), 33-39.
- Стевановић, Н. (2016). Унапређивање ефикасности наставе применом школских задатака различитог нивоа сложености. *Узданица*, XIII (2), 45-60.
- Suduc, A.M., Bizoi, M. & Gorghiu, G. (2015). Inquiry Based Science Learning in Primary Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (205), 474-479.
- Šejtanić, S. (2019). Savremeni nastavni sistemi i modeli podučavanja-od teorije do primjene. *Educa*, XII (12), 69-76.
- Vidas, K. (2020). *Istraživački pristup u nastavi prirode i društva*. Sveučilište u Rijeci Učiteljski Fakultet.
- Вилотијевић, М. и Вилотијевић, Н. (2016). *Модели развијајуће наставе I*. Београд: Учитељски факултет.
- Вилотић, С. (2018). Ставови наставника разредне наставе према интерактивној настави. *Нова школа*, 13(1), 98-114.
- Вуловић, Н., Егерић, М. (2010). Диференцирана настава у свакодневној наставној пракси. *Узданица*, VII (2), 119-137.